

ПАМЕТНИКЪТ НА АНТОН НОВАК

Паметникът на Антон Новак се намира срещу Икономическия университет в Приморската градина. Изграден е в средата на кръгла издигната градинка, в която дълго време, от 1961 г. до 1991 г., на нисък постамент стоеше паметникът на Вл. И. Ленин.

Идеята да се постави в Морската градина някакъв паметен знак на Антон Новак – създателя на Приморския парк, принадлежи на д-р Владимир Станев и неговата съпруга Лиляна. Интригувани от невероятната личност на Новак, в продължение на дълги години те съвместно изучаваха неговия живот, събирали и колекционирали печатани, известни и неизвестни

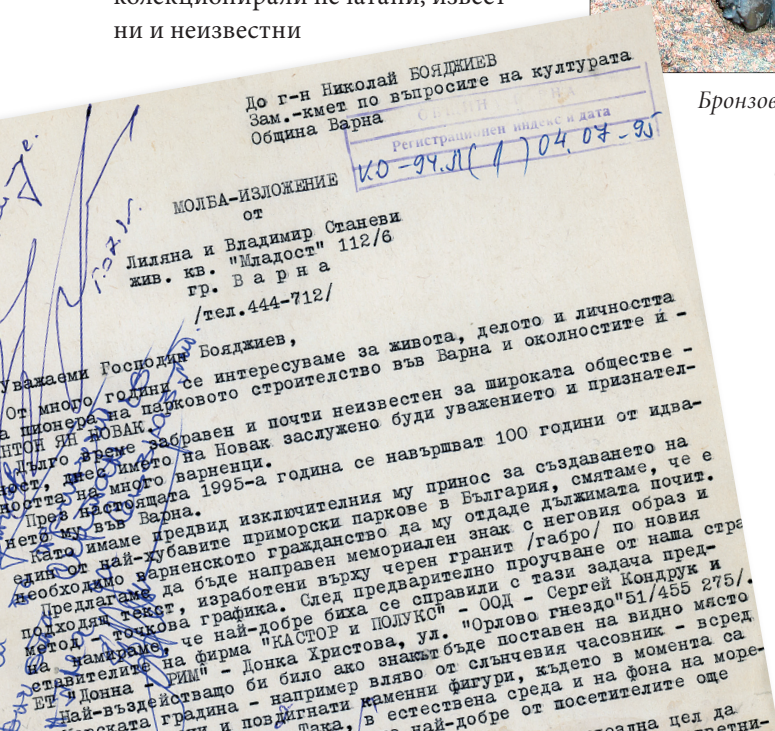
факти за неговия живот и работа. През юли 1995 г. те се обърнаха с писмо към кмета на града, в което припомнят, че в края на същата година се навършват сто години от пристигането на Антон Новак във Варна, и посочват неговия принос “за създаването на

един от най-хубавите приморски паркове в България”. По-нататък в писмото се казва: “Предлагаме да бъде направен мемориален знак с неговия образ и подходящ текст, изработени върху черен гранит (габро) по новия метод – точкова графика” и те посочват входа на Морската градина, близо до слънчевия часовник като най-подходящо място за паметния знак. За щастие, по това време отдел “Култура” при Община-Варна е определил проучването и поддържането на паметниците във Варна сред приоритетите в своята работа. Предложението на варненското семейство Станеви ентусиазиращо служителите на отдела, които си дали сметка, че

Бронзовият портрет на А. Новак върху скалата

мащабната дейност на Антон Новак изисква и по-мащабно отношение към неговата памет, поради което на 25 август 1995 г. те внесли предложение в комисията по култура при Общинския съвет да се изгради паметник на Новак, вместо да се поставя обикновена плоча. В предложението, подписано от секретаря на Общината г-н Бояджиев, се казва: “Намирам, че особено представително е мястото, на което доскоро стоеше паметникът на Ленин”.

Комисията одобрила предложението и на 6 септември 1995 г. го внесла за обсъждане на заседание на Общинския съвет, който с протокол №56 взел следното решение: “Общинският съвет решава да се изгради бюст-паметник на Антон Новак – създател на Морската градина, като мястото му бъде определено от СТСУСА. За – 37, против – 0, въздържали се – 0.” Самият съвет по териториално и селищно устройство заседавал на 10 октомври 1995 г. и с пълното мнозинство на своите 11 гласа от протокол №39 определил окончателно мястото на паметника, което било съобщено на зам.- кмета по образование и култура г-н Бояджиев с писмо от 27 октомври, чиято точка 2 гласи така: “Бюстът паметник на Антон Новак да бъде ситуиран на предложеното от Вас място – входа на Морската градина откъм бул. “Цар Освободител” и Икономическия университет.”

Ще изминат обаче още четири години, преди звездите на небето да се наместват по-благоприятно, енергиите на няколко чиновници да се хармонизират по-благоотворно, а общинските финанси да отцедят необходимата сума за паметника.

Градините на Белведере – школата на Новак

пил, променила посоката на житейските му пътеки. Именитият археолог го препоръчал, а великотърновската община го поканила и Новак приел да създаде общински градини и разсадници за залесяване на стръмните и скалисти склонове около града във връзка със сватбата на княз Фердинанд.

Князът много харесал Новак и когато разбрал, че е назначен за управител на Варненските общински градини, побързал да поиска от кметската управа на Варна да преназначат Новак за управител на парка в двореца “Евксиноград”. На 11 септември 1896 г. Варненският общински съвет и кметът се събрали, обсъдили и не се съгласили. Така стръмният, див и обрасъл с всякаква хавра варненски бряг се превърнал в съдба на младия чех, който му посветил следващите четиридесет години, за да превърне него и неговите дерета, върбалаци и храсталаци, тръни и бурени в приказна градина, в най-големия на Балканския полуостров приморски парк.

Новак хвърлил огромен труд и свършил огромна работа. Обикалял с волски каруци Южна България и Странджа, откъдето донесъл и насадил в градината ценни дървесни видове. От цяла Европа му изпращали редки растения, няколко десетилетия озеленявал улици, площади, църковни дворове, квартални градинки. Към 1912 г., благодарение на Новак, Градската градина добила най-после завършен вид на една площ от 30 декара. През 1915 г., освен всичко останало, му възложили управлението на лозовия разсадник и парка на детския санаториум недалеч от манастира “Св. Константин”, а през 1922 г. с помощта на младежите от спортен клуб “Юпитер” превърнал заблатеното сметище накрая на града в парк, известен като Ботевата градинка.

От 1925 до 1935 г. Новак кореспондирал активно с цветарски фирми от Холандия, Германия и Чехословакия, от където получавал интересни и редки видове дръвчета като чер бор, манастирска хвойна, юка, кедър, които още могат да се видят в Приморската градина.

Първото училище, което завършил Новак, е цветарско училище близо до Прага, после специализирал в парковете при дворците “Шьонбрун” и “Белведере”, откъдето се прибрал в Земеделско-цветарската опитна станция близо до Прага. Месец след това постъпил на твърде добра служба в Пилзен, където можел да стане голям началник на цветята, алеите и дърветата, да се ожени, да се радва на деца и внуци и да ги учи да садят грудки и фиданки. Не така обаче преминал животът на великия градинар. Кореспонденцията, която водел с живеещия по това време в България Карел Шкор-

На 2 март 1895 г. княз Фердинанд го окичил собственооръчно с Орден за гражданска заслуга – VI степен, радвайки се като дете на красивия парк и особено на хубавите български земни орхидеи, които Новак открил в околностите на Велико Търново. Една част от техните корени гулии Фердинанд изпратил веднага в царския дворец в София.

Антон Новак
през 1937 г.

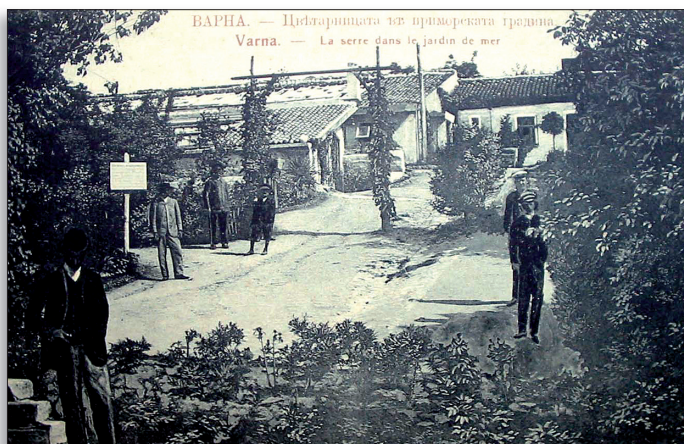
През 1930 г. в местността Шокъра Новак създал разсадник за производство на иглолистни дървчета и храсти на площ от 12 декара, а две години след това в местността Чайка оформил нов разсадник от 10 декара за овощни и алейни дървчета.

ТРУД И НАГРАДИ

След 1935 г. по настояване на Антон Новак Общинският съвет заделил достатъчно пари, за да се прекара вода в почти всички части на Приморската градина. Пак по това време той проектирал преустройството на двете дерета между първата част на градината и Аквариума, направил и двата парка – Аспарухов вал и “Владислав Варненчик”, за което получил втора правителствена награда – сребърен кръст “За гражданска заслуга” – III степен”. В Аспарухов вал Новак се потрудил да култивира 700 декара пустеещи земи в стила на английските паркове и 340 декара от тях наистина засадил с дървета. В парка “Вл. Варненчик” засадил по особено красив, почти мистичен начин отделни групи от борове, кипариси, туи, лавроцеруси, павлоний, много храсти и разбира се, затревил цялата площ.

Дървчетата, насадени по улиците и булевардите на Варна през 1935 г., били 3 537, пет години по-късно по проект и с личното участие на Новак те станали 10 230. Вече цяла Варна го познавала, всички с обич го наричали Градинаря.

През 1936 г. Новак съдействал да се направят цветарници на площ от 30 декара в района на курорта Св. Константин, а на следващата година тази площ била продължена на юг с още 1 200 кв.м цветарници, снабдени с водно отопление

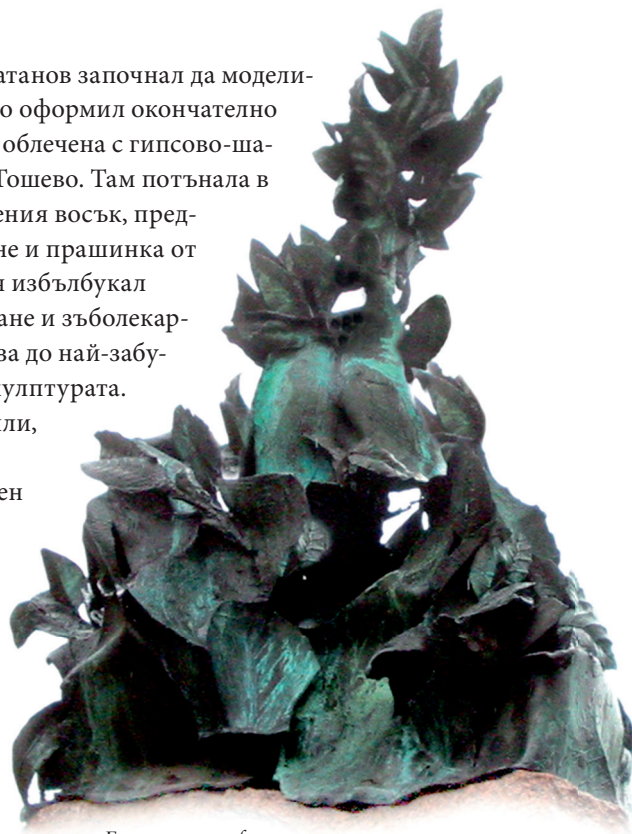
На 1 март 1937 г. със заповед на кмета № 37 Антон Новак бил уволнен. 77-годишният Градинар решил да помисли за себе си и написал молба към Варненския общински съвет да му отпуснат “едно място и евентуално една сума”, с която да построи малка къщичка, където да прекара старините си. Чели и обсъждали общинарите, умували на две заседания и на третото отказали, понеже молителят не бил уредил поданството си, въпреки че от 1915 г. българската държава безотказно му удържала суми за пенсионния фонд. Така общинарите обрекли на нищета последните дни на един от най-заслужилите граждани на Варна, носител на ордени именно за “граждански заслуги”. Така и починал – в нищета. Погребали го без почести, обречен през следващите десетилетия на тъмна и безпричинна заборава, от която го извадил ентузиазмът на варненското семейство Станеви и точните усилия на тогавашния отдел “Култура” в Община-Варна.

Както споменахме, годините след решението на Общинския съвет изминали в осигуряване на пари, обсъждане на варианти на паметника и сключване на договор на 1 април 1999 г. между Община-Варна и Съюза на българските художници във Варна. От своя страна съюзените художници възложили задачата на варненския скулптор Пламен Братанов, който подготвил и представил в Общината няколко проекта. В тях липсвала идеята за постамент с бюст на Новак или обелиск с релефен портрет, защото скулпторът търсел по-машабен и по-философски израз на стореното от Новак. Пламен Братанов предпочел да изгради паметник с пиедестал от розов гранит с релефен портрет на Новак и танц на бронзов листак върху поста-мента, символизиращ флората и вечната природа. В основата на паметника да цъфтят целогодишно цветя.

Започнал работа веднага, като първо благодарил на съдбата, че необходимото му парче розов монолит се намира във Варна, което пък е част от историята на друг един паметник, този на последния български цар - Борис III. Тогава скулпторът Пламен Братанов намерил розовия украински гранит, платил го, половината от него скулптирал в чест на царя, а другата половина подготвил за славата на Градинаря. Транспортирал монолита до ателието на скулптора Стефан Костадинов, който оформил силуета, фактурата на камъка и гравирал името Антон Новак върху лицевата страна. Над името подготвил мястото за бюстовия портрет и за бронзовия фойерверк.

В това време в ателието си на ул. "Иван Вазов" № 12 Пламен Братанов започнал да моделира от восък коренака, стъблата и листата на бъдещата флора, докато оформил окончателно бронзовия гъсталак. Готовата восъчна скулптура, плътно залята и облечена с гипсово-шамотен калъп, отпътувала до частната леярна на Ицо в гр. Генерал Тошево. Там потънала в жешките дълбини на леярния цех, където чрез техниката на изгорения восък, представляваща печене, пак печене и още малко печене, докато не остане и прашилка от восъка, та в този именно добре изпечен шамотен калъп най-накрая избълбукал разтопеният бронз. Останалата работа представлява рязане, стъргане и зъболекарски усилия по почистването, шлайфането и патинирането на бронза до най-забутаното тъгълче от всичките стотина тъгълчета нагоре и надолу по скулптурата. Най-накрая, на 30 май 1999 г. следобед, двамата скулптори се уверили, че двете части на паметника – розовият постамент и бронзовата флора, вече могат да се срещнат и съединят ведно. На следващия ден кран и камион на общинската фирма "Инжстройинженеринг" разтоварили монолита в центъра на кръглата градинка, след това кранът поставил бронзовата флора, както и двамата скулптори върху постаментата, за да доизпипват детайлите. Чевръсти наследнички на славния Градинар зацветили градинката около паметника с пъстри цветя и много зеленина.

Така скулпторът Пламен Братанов направи своя дебют в монументалната пластика. По-наблюдателните ще забележат може би, че макар и солиден по размери, паметникът на Новак крие нещо от непреднамереното изящество на кавалетните пластики на Пламен Братанов, на тематично посветените, юбилейни форми, стоящи добре във всяка среда. Това е така, защото, след като завършил скулптура при проф. Маров във Великотърновския университет през 1982 г., Пламен Братанов започнал да работи главно малка пластика и да участва всяка година в някоя изложба по света с малки, изящни бронзови творби или със скици и рисунки. В участието си в тези ежегодни изложби той създал традиция, която не нарушава и до днес.

Бронзовата флора от паметника

ПЛАМЕН БРАТАНОВ

Най-впечатляващи според него са самостоятелните му изложби от малка пластика през 1984 г. в София, през 1989 г. в Хайделберг, през 1990 г. във Варна, през 1996 г. в Габрово. Особено значение придава Пл. Братанов на участията си в международните симпозиуми, където предпочитал да показва най-доброто от направеното през годината. Не обича да се хвали с наградите, които е получил, но ги има и те не са малко. По-важни са редовно получаваните през 1983, 1985, 1991, 1995 г. награди за сатирична скулптура на Международното биенале на хумора в гр. Габрово, наградите през 1985 и 1987 г. за плакет в гр. Торун–Полша и във Варшава, наградата за малка пластика на Международния

симпозиум в гр. Ниредхаза - Унгария. Доста колекционери по света са успели да се вредят и да притежават скулптурка от Пламен Братанов – преди всичко Националната художествена галерия в София, както и по-големите галерии в Германия, Австрия, Норвегия, САЩ, а също и частни колекции в Унгария, ЮАР, Аржентина, Канада.

Пламен Братанов е съвременен скулптор – следи новостите в архитектурата и дизайна, сърфира из Интернет, интересува го животът на съюзените варненски художници, изпитва болка, когато нещо в обществената и социалната среда не е наред.

Паметникът на Антон Новак е открит на 26 юни 1999 г. в присъствието на посланиците на Чехия, Полша и Русия, на областния управител, кмета на града, представители на всички политически сили, на Дружеството за българо-чешка дружба, много граждани, скаути, моряци, ученици. С радостно любопитство хората поглеждали към двамата внуци на Антон Новак – Владо и Антон, деца на сина на Новак – Венцеслав, подредени между посланиците и почетните гости. В шумната навалица д-р Станев и съпругата му Лиляна мълчаливо наблюдавали суетнята по откриването на монумента. Кметът на града Христо Кирчев произнесъл вълнуващо слово, което завършил с думите: “Нека отново да кажем думите, написани преди няколко десетилетия от почитатели на Градинаря: Шепотът на хилядите посадени от тебе цветя и дървеса в твоята Приморска градина ще говори все за теб...” След това свалил белия плат, с който бил покрит паметникът на Антон Новак.